

УДК 94(497.6) „1990/1992”
ББК ТЗ (4 Нім) 6 – 64 (4Ю) 6

Євген Пелех

Політичні дебати щодо участі Бундесверу в миротворчих операціях на територіях колишньої СФРЮ (1992 – 1995)

У даній статті висвітлюється роль Німеччини у врегулюванні воєнно-політичного конфлікту в СФРЮ. Аналізується позиція німецьких політичних середовищ щодо участі збройних сил ФРН у міжнародних миротворчих операціях на території колишньої Югославії.

Ключові слова: Німеччина, міжнаціональний конфлікт, зовнішня політика, політичні дебати

Міжнаціональний конфлікт у Боснії та Герцеговині безпосереднім чином зумовив прийняття німецькою політичною елітою і суспільством принципово важливих рішень у галузі зовнішньої політики. Найпомітнішого вираження цей процес отримав в обговоренні проблеми використання збройних сил для миротворчої діяльності. Актуальність даної роботи зумовлюється необхідністю дослідження еволюції зовнішньополітичної стратегії ФРН у врегулюванні воєнно-політичних протистоянь на постюгославських теренах, зокрема її мілітарних елементів. Внутрішньонімецькі дебати стосовно ролі бундесверу у зовнішньополітичній стратегії об'єднаної Німеччини на Балканах зачіпають, як нову історичну візію країни в 1990-х рр. так і трансформацію дипломатичних ініціатив в ООН.

Стан дослідження цієї теми в українській історичній науці, незадовільний, оскільки розроблено її недостатньо. Більша частина досліджень українських істориків зачіпає актуальні питання участі ФРН в інтеграційних процесах, реалізації німецької політики безпеки, німецько-української співпраці. Дана тема частково висвітлена Р. Бауманном, М. Фішером, М. Брауном,

М. Шагаловим та С. Кондратюком¹. На проблемі розширення царин впливу німецьких збройних сил, легімізації участі бундесверу в міжнародних миротворчих операціях із врегулювання югославської кризи зосереджуються Т. Пфлюгер та А. Штайнкамм². Морально-історичні аспекти факту розгортання німецького контингенту на Балканах, його участі в силових акціях під егідою НАТО в 1994 р. аналізує Р. Бірман³. Однак наразі проблема участі бундесверу в миротворчих операціях на Балканах та політичне обговорення, що йому передувало в українській історіографії є недостатньо дослідженою.

Метою статті є висвітлення і аналіз обговорення політичними колами ФРН статусу й ролі бундесверу в еволюції зовнішньополітичної стратегії ФРН у контексті вирішенні воєнно-політичних протистоянь на пост-югославських теренах. Висновки отримані в результаті дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення політики ФРН, а також при підготовці спеціальних і узагальнюючих праць.

Активна участь Німеччини у спробах міжнародного врегулювання кризи на теренах колишньої Югославії супроводжувалась інтенсивним обговоренням питання про залучення німецьких збройних сил в операціях, що тривали поза егідою воєнно-політичних організацій, до яких входила ФРН. Проблема статусу бундесверу в новій зовнішній політиці країни набула особливого значення в світлі недостатньо ефективної стратегії щодо конфлікту в Боснії і Герцеговині. Водночас, потреба конституційних змін набувала особливої актуальності у контекст нових проблем, що постали під кінець “холодної війни”: замість глобальних завдань, які включали ядерне протистояння наддержав і блоків, на перше місце вийшло питання збереження миру і врегулювання локальних воєнно-політичних і етнічних конфліктів

Зовнішньополітичні зміни потребували відповідних коректив на стратегічному рівні і вирішення конституційно-правових питань, що обмежували царині діяльності німецької армії. В лютому 1992 р. було оприлюднено проект доповіді про обороноздатність країни після об’єднання – “Керівні принципи політики у галузі оборони” (“Die Verteidigungspolitischen Richtlinien”). У документі було окреслено головні напрямки політики ФРН у сфері оборони:

- захист Німеччини та її громадян;
- запобігання, стримування та припинення криз і конфліктів, які можуть вплинути на цілісність та стабільність Німеччини;
- вірність зв'язкам із НАТО та іншими традиційними союзами, поза як Німеччина – континентальна держава з глобальними інтересами, реалізації яких не може досягти самостійно;
- зміцнення і розширення європейської інтеграції, включаючи створення спільних оборонних структур;
- збереження євроатлантичних союзів;
- підтримка військової присутності США у Європі;
- консолідація та розширення ефективних глобальних і регіональних структур безпеки між суміжними організаціями;
- підтримка процесів демократизації та економічного і соціального розвитку у Європі та за її межами;
- забезпечення торгівлі і доступу до світових ринків сировини у рамках справедливого світового економічного порядку;
- стабільна політика контролю над озброєнням і підтримка процесів роззброєння у Європі та за її межами;
- збільшення впливу Німеччини в міжнародних інститутах та процесах, у яких фігурують її національні інтереси⁴.

Автори документа підкреслювали, що бундесвер має розпочати підготовку до можливого розгортання у складі військових сил НАТО і Західноєвропейського Союзу (ЗЄС), зважаючи на нову небезпеку⁵. Особливо було наголошено на ризику, який мають для Німеччини внутрішні конфлікти на території колишньої Югославії.

Проект однак зазнав різкого опору з боку громадськості і частини політичних партій. ВДП і СДПН назвали доповідь “безвідповідальним плануванням” об'єднаного Штабу бундесверу⁶. Обидві партії звинуватили міністерство оборони у навмисному ігноруванні військових обмежень, зафіксованих у конституції і законодавстві федеративної республіки, а зокрема, у спробі звільнитися від громадського контролю. У відповідь міністр оборони Г. Столтенберг відзначив, що: “бундесвер має адаптуватися до нової геополітичної ситуації, стати одним із важелів європейського балансу сил. У зв'язку з новою

концепцією НАТО, ми повинні створити сили швидкого реагування на можливі кризи.”⁷. Міністр наголосив, що однією з необхідних для цього умов є участь у міжнародних миротворчих операціях. З підтримкою нової концепції розвитку збройних сил ФРН виступив генеральний інспектор бундесверу К. Науманн та частина парламентаріїв. Після оприлюднення “Оборонних директив” Бернд Вілд (ХДС/ХСС) так охарактеризував завдання, що постали перед парламентською коаліцією у галузі оборони: “По-перше, це сприяння обороні ФРН, по-друге, трансформація бундесверу в контексті нової стратегії НАТО, і, по-третє, внесення змін, які б дозволили збройним силам брати участь в миротворчих акціях”⁸. Його партійний колега Карл Ламерс вважав, що Німеччина просто зобов’язана перейти до “нормалізації”, відповідно до вимог міжнародного права. Водночас він не був переконаний, що цей процес потребує внесення змін до конституції. Такої ж думки дотримувався і заступник голови фракції ХДС/ХСС Карл-Гайнц Горнгюс. У червні 1992 р. він закликав парламентаріїв простою більшістю голосів підтримати участь ФРН у міжнародних місіях⁹. Однак, не всі представники правлячої коаліції поділяли даний ентузіазм. Так, голова фракції християнських демократів В. Шойбле в Бундестагу висловився за внесення змін до конституції, інакше “постійно виникатиме сумнів у легітимності участі збройних сил у міжнародних миротворчих акціях”¹⁰. Виступаючи з цього приводу перед федеральними зборами, канцлер Гельмут Коль підкреслив, що політика повного залучення бундесверу до операцій Організації Об’єднаних Націй – це “відновлення гідності ФРН як члена цієї міжнародної організації”¹¹.

Практичні кроки у цьому напрямку уряд Г. Коля здійснив уже в липні 1992 р., надіславши кораблі для виконання ембарго на постачання зброї до Югославії. Виступаючи перед парламентом, К. Кінкель запевняв, що це рішення не порушує, ні міжнародно-правової, ні конституційної підвалин німецької політики¹². Приєднання німецького флоту до операції з моніторингу дозволило продемонструвати солідарність із зусиллями європейських партнерів, а також неформально розширювало царину відповідальності ФРН. Водночас, це дозволяло зменшити до мінімуму політичні і

військові ризики: операція тривала під гаслом припинити гуманітарну катастрофу і закликком захистити права людини і національних меншин.

16 липня 1992 р. відбулося спільне засідання комітетів Бундестагу з питань оборони і закордонних справ із метою обговорення перспективи подальшої співпраці бундесверу з міжнародними миротворчими силами. Представники уряду наполягали, що участь контингенту в моніторингу адриатичної акваторії – це необхідний вклад Німеччини в міжнародні зусилля з врегулювання конфлікту. Г. Коль наголосив, що рішення про надсилання кораблів є відповіддю на заклик ООН щодо підтримання миротворчого процесу. Канцлер визнав, що це рішення вводить уряд у “сіру зону” (суперечливу) тлумачення конституції¹³. Міністр закордонних справ ФРН К. Кінкель під час обговорення висловився проти участі німецьких солдатів у будь-якій європейській інтервенції. Свою позицію він аргументував згадками про історичну спадщину, залишену німцями на Балканах в час Другої світової війни. Однак міністр висловив сподівання, що до конституції будуть внесені зміни, які дозволять в майбутньому робити значніші кроки в цій сфері: “Німеччина не може надалі залишатись стороннім глядачем. Пам’ятаючи про минуле, ми все ж повинні взяти на себе більшу відповідальність за події у світі.”¹⁴. 22 липня 1992 р. на спеціальному засіданні парламенту К. Кінкель виступив із заявою, в якій озвучив офіційну позицію уряду стосовно участі німецьких збройних сил в операціях на Балканах: “Після об’єднання міжнародна політична відповідальність Німеччини зросла. Особливо це стосується збільшення зобов’язань Федеративної Республіки із забезпечення дії міжнародних інструментів із підтримання миру, передбачених статутом ООН”¹⁵.

Однак ініціатива уряду не отримала одностайної підтримки з боку парламенту. Категорично проти участі німецьких солдатів в операціях поза НАТО виступила СДПН. Партія погрозувала уряду звернутись до Конституційного суду в Карлсруе, якщо корабель “Баварія” не буде відкликаний з Адриатики. Реагуючи на погрозу опозиції, 2 серпня 1992 р. уряд прийняв рішення призупинити розгортання німецьких збройних сил на Балканах. При цьому міністр оборони Фолькер Рюе зазначив, що рішення,

ухвалене під тиском соціал-демократів, не відповідає новому статусу країни. Критикуючи противників посилення Німеччини на континенті, він наголошував на потребі солідарності з союзниками: “Як ви збираєтесь будувати Європу, якщо навіть німецькі кораблі керуються інакшими принципами, ніж судна інших країн. Чи можуть довіряти нам наші партнери в майбутньому, якщо перші ж перешкоди виявились такими складними для подолання.”¹⁶ Закликав СДПН переглянути свою позицію і Вернер Гойсер, представник ВДП у комітеті з питань оборони, зазначаючи, що їх позиція шкодить іміджу країни¹⁷. Клаус Кінкель наполягав звернути увагу на заклик генерального секретаря ООН Бутроса-Бутроса Галі, який просив Німеччину сприяти миротворчим зусиллям міжнародної спільноти.

Тим не менше Бйорн Енгхольм (СДПН) відхилив прохання представників коаліції, зазначивши що партія не може погодитись на порушення традиційної зовнішньополітичної лінії країни¹⁸. Непряму підтримку соціал-демократам висловила громадськість. Результати проведених 8 серпня 1992 р. Wickert Institute опитувань свідчили, що 77% німців виступають проти використання німецьких збройних угруповань в операціях ООН чи НАТО проти Сербії. Гельмут Коль, реагуючи на результати, заявив, що “після вторгнення в Югославію під час Другої світовій війні ніхто не повинен очікувати від Німеччини спрямування військ на Балкани”. Міністр оборони, коментуючи заяви Енгольма і Коля щодо місії в Адріатиці, висловив думку, що німці “створили культуру стриманості і тепер повинні зробити багато малих кроків задля її подолання”¹⁹. Незважаючи на призупинення участі німецьких сил в операції з моніторингу, соціал-демократи протестували проти юридичних змін щодо потенційного залучення військ. Відправку частин бундесверу без згоди Бундестагу вони назвали наступом на “права парламенту”, а саме рішення таким, що порушує конституцію. В серпні 1992 р. СДПН і “Союз 90/Зелені” передали до конституційного суду прохання розглянути право бундесверу здійснювати миротворчі операції поза впливом НАТО.

Попри невдалий дебют правлячої коаліції, було зрозуміло, що необхідною умовою для подальшої ефективності зовнішньої політики є внесення змін до конституції. Зовнішньополітичні

обставини сприяли прихильникам конституційних змін. Невдалі спроби врегулювання протистояння в Боснії та спалах напруженості в Хорватії примусив міжнародну спільноту шукати нових шляхів для виходу з кризи. В січні 1993 р. Німеччину з дводенним візитом відвідав генеральний секретар ООН Бутрос-Бутрос Галі. Він закликав ФРН активізувати свою роль у місіях ООН, сприяти реалізації військових операцій поза межами традиційних сфер відповідальності. Керівник ООН висловив надію, що Німеччина покинчить із довготривалими дебатами щодо перспектив участі бундесверу в операціях ООН з підтримки миру в світі²⁰. Міністр закордонних справ погодився, що межа між гуманітарними місіями і миротворчими операціями вже не є однозначною²¹. Він також запевнив, що після відвідин генерального секретаря політичні сили в парламенті зможуть досягти консенсусу і підтримають необхідні зміни. В лютому 1993 р. до пропозицій генерального секретаря приєднався новообраний президент США Б. Клінтон. Конгрес США неодноразово закликав ФРН активніше долучитись до вирішення боснійських справ, а в лютому 1994 р. сенат прийняв звернення до Бонна “в повній мірі брати участь в підтриманні міжнародної безпеки і забезпеченні миру.”²².

В ХДС/ХСС стверджували, що зміни до конституції можуть бути внесені на підставі статті 24, що передбачає право держави “приєднатись до системи колективної безпеки заради збереження миру”²³. В тлумаченні старшого партнера по коаліції, відповідно до цієї статті, участь бундесверу в операціях “блакитних шоломів” не залежить від раніше накладених на бундесвер обмежень. Під поняття “системи колективної безпеки” християнські демократи підводили ООН, НАТО, ЗЄС, НБСЄ. Вільні демократи натомість вважали таке трактування надто широким, що не враховує далекосяжних наслідків сприйняття всіх вище згаданих організацій як систем спільної безпеки. Попри розбіжності в цьому питанні, Клаус Кінкель (ВДП) та Карл Ламерс (представник ХДС/ХСС у парламентському комітеті з питань зовнішньої політики) виступили за зміну політики щодо ролі бундесверу. Зокрема, Ламерс назвав обмеження накладені використання армії “пережитком історії”²⁴.

Однак СДПН і надалі дотримувалась думки, що участь у міжнародних операціях можлива лише за умови чіткого формулювання формату участі німецьких солдат. Фактично соціал-демократи продовжували лінію неучасті бундесверу в можливих бойових акціях і прагнули обмежитись гуманітарною допомогою. Правляча коаліція у відповідь звинуватила опозицію в ухилянні від вирішення проблеми глобальної безпеки країни, у втечі від відповідальності в справі підтримання миру, називаючи її позицію каменем спотикання для перегляду німецької зовнішньої і оборонної політики в мінливій політичній ситуації²⁵. Негативна оцінка правових змін щодо міжнародної ролі бундесверу з боку соціал-демократів поставала доволі серйозною проблемою.

Незважаючи на це, 13 січня 1993 р. К. Кінкель оголосив, що партнери по коаліції домовились про компромісний проєкт змін²⁶. Законопроект містив заклик до зміни статті 24 конституції, створення юридичної основи для участі бундесверу в миротворчих місіях, відповідно до резолюцій ООН (якщо Рада Безпеки ООН прийме відповідні резолюції). Окремим пунктом було введено обов'язкове схвалення відправки солдат 2/3 голосів парламенту. В третьому пункті підкреслювалось, що бундесвер провадитиме миротворчі акції лише разом з іншими країнами “в межах союзів і регіональних організацій”, але в разі потреби і поза межами зони відповідальності Північноатлантичного Альянсу²⁷. Підтримав К. Кінкеля міністр оборони Ф. Рюе. Виступаючи 15 січня 1993 р. перед Бундестагом, він сказав: “Зважаючи на зміни в політичній ситуації в Європі, перед Німеччиною стоїть завдання взяти на себе повну відповідальність. Чому 19-річний польський солдат в 1993 році бере на свої плечі більшу відповідальність, ніж 19-річний німецький? Не може бути девізом “Всі за одного, але один тільки за себе”. Німеччина просто не має права відсторонитись від дій Альянсу”²⁸. Генерал Науманн, підтримуючи Рюе, зазначав, що непевність німецької влади в 1991 р. (“Буря в пустелі”) викликали в партнерів сумніви щодо солідарності Німеччини, її готовності брати на себе рівнозначну частину ризиків. Однак цей проєкт змін не був прийнятий парламентом: 15 січня 1993 р. СДПН ефективно заблокувала його, відмовившись го-

лосувати за нього. Лідер СДПН пояснив відмову тим, що поправка “на 95 % складалась із пропозицій щодо участі бундесверу в силових акціях і реально не відображала всього спектру можливих видів участі в операціях із підтримання миру”²⁹. Інший соціал-демократичний очільник, Карстен Фойгт, пояснював результат голосування “неприйнятністю третього пункту”. На думку соціал-демократів, прийняття змін в такому вигляді загрожувало втягненню ФРН у конфлікти на Близькому Сході чи в Африці та загрожувало б мілітаризацією країни. Опозиція наполягала на внесенні до проекту доповнень, що передбачали б спеціальних погоджень із боку парламенту щодо кожної конкретної місії³⁰.

Незважаючи на невдачу з голосуванням, конфлікт на Балканах і далі залишався однією з домінантних проблем німецької дипломатії. Головними темами для обговорення подальших кроків ФРН у врегулюванні конфлікту стали :

- доставка гуманітарних вантажів у зону бойових дій;
- участь в операції ООН із забезпечення заборони польотів над територією Боснії і Герцеговини;
- підтримка повітряного моніторингу акваторії Адріатичного моря та постюгославських теренів (АВАКС).

Остання викликала найбільше побоювань серед лідерів опозиції. Г. Коль, відповідаючи на питання журналістів, наскільки нагальною є участь ФРН у цій операції, зазначив: “Історично німецька безпека і зовнішньополітичні цілі були співзвучні з політикою НАТО. Спроби відмовитись від співпраці – це прямиий удар не лише по Альянсу, але й по новій німецькій ідентичності. Відмова від солідарності – це відмова від прихильності до організації колективної безпеки, що забезпечувала німецький добробут після Другої світової війни”³¹. Голова парламентського комітету в справах біженців і переміщених осіб, діяч ХДС Гартмут Кошик (Koschik) зазначив: “Ті, хто бажають відмовитись від участі в операції АВАКС, мають бути готовими до подальших наслідків – міжнародного нерозуміння та дипломатичної ізоляції”³². Лідер соціал-демократів Б. Енгхольм продовжував, що АВАКС не відповідає ні конституції країни, ні угодам про оборону всередині Альянсу. Однак значно більшого удару прихильникам участі німецьких

збройних сил у міжнародних операціях завдала позиція лідера ВДП Отто Графа Ламбсдорфа, що оголосив: “Я не голосуватиму за порушення конституції”, чим серйозно похитнув позиції коаліції³³. При цьому він публічно погрожував ХДС/ХСС вийти з коаліції, якщо уряд Коля наполягатиме на участі німецьких військовослужбовців у міжнародному моніторингу повітряного простору над Боснією. Коль, відповідаючи на закиди з боку ВДП і СДПН, запевнив, що німецькі солдати не братимуть участь в бойових операціях, а обмежаться моніторингом Адріатики і Дунаю. Відтак було досягнуто домовленості, що ВДП голосуватиме за участь в програмі, але водночас подасть оскарження до конституційного суду щодо легітимності даного законопроекту як “дій, що можуть і мають на меті порушити мир, стабільні відносини між народами”³⁴.

22–23 березня 1993 р. впливове видання “*Der Spiegel*” провело соціологічне опитування. Тисячам респондентів було поставлено питання “Чи підтримуєте Ви участь німецьких солдат у реалізації заборони польотів над Боснією і Герцеговиною, введені ООН?”. 53% опитаних відповіли ствердно, 42% – висловились проти, 5% не змогли відповісти. Це опитування стало фактичним продовженням проведеного в лютому 1993 р., під час якого німецьким громадянам пропонували відповісти на питання “Чи повинні літаки бундесверу брати участь в наданні гуманітарної допомоги мусульманам Східної Боснії?”. Понад 86% погодились із доречністю такого кроку, 4% не змогли відповісти, і лише 10% були проти³⁵. Отримані дані свідчили про відсутність в німецькому суспільстві консолідації стосовно цієї проблеми. З одного боку, німці бажали відігравати нову роль на міжнародній арені, водночас можливе втягнення в збройні конфлікти викликало страх.

Під впливом результатів соціопитувань міністр закордонних справ К. Кінкель виступив із поясненнями позицій уряду, вказавши, що операцію АВАКС не можна прирівнювати до бойового завдання³⁶. Представники урядової коаліції запевняли громадськість, що німецькі військовослужбовці діятимуть відповідно до міжнародних договорів і статуту збройних сил. Крім того, уряд обіцяв надіслати контингент ФРН лише за умови гарантування безпеки його військовослужбовцям з

боку командування Альянсу. 8 квітня було прийнято рішення конституційного суду за скаргою від СДПН та ВДП. Суд ухвалив рішення, що дозволяло бундесверу брати участь в операції з моніторингу. Водночас законодавчій і виконавчій гілкам влади рекомендувалось виробити єдине рішення про роль бундесверу в зовнішній і оборонній політиці країни, а саме щодо участі в миротворчих операціях. Було також зазначено, що Німеччина зазнає непоправних дипломатичних втрат, якщо відмовиться підтримати НАТО. Лідер ХСС Тео Вайгель, коментуючи ухвалу суду, зауважив: “Це рішення має велике політичне значення, оскільки вказує шлях у майбутнє, відкриває нову сторінку в німецькій дипломатії.”³⁷. Натомість Гюнтер Фергойген (СДПН) висловив критичну думку, що це рішення є тимчасовим і стосується лише боснійського конфлікту. Навіть після оприлюднення судового рішення соціал-демократи намагались заперечити постанову уряду, але 21 квітня 1993 р. їх законопроект, що забороняв участь бундесверу в АВАКС, підтримали лише 199 депутатів³⁸.

Подальша ескалація конфлікту в Боснії викликала розкол серед представників опозиційних партій. При цьому особливу наполегливість виявляли “зелені”. Першим свідченням стала спільна заява Гельмута Ліппельта і Клаудії Рот (серпень 1992 р.), котрі “у зв’язку з неймовірною хвилею терору і нетерпимості” наполягали на введенні міжнародних поліцейських сил для захисту цивільного населення. Політики акцентували на тому, що міжнародне втручання було б “класичною гуманітарною військовою інтервенцією, а не кримінальним злочином”³⁹. Не менш важливими були заяви “жіночої половини” “зелених”. Єва Куйсторп критикувала традиційну пацифістську позицію Німеччини і тих колег по фракції, котрі своєю ненасильницької позицією допускають продовження на Балканах таких злочинів, як масові звалтування і терор проти мирного населення⁴⁰. Такі ж заяви лунали з уст Марії-Луїзи Бек. Вона закликала німецький парламент сприяти наданню військового захисту колонам із гуманітарними вантажами в кризових областях⁴¹. Великий резонанс викликала інформація про існування на Балканах концентраційних таборів для цивільного населення та військовополонених. Із закликом сприяти “звільненню”

осіб, що перебувають в таборах, виступив Г. Ліппельт. Він наголошував, що це можна зробити лише силовими засобами: “Всім зрозуміло, що цього не можна досягти без насильства”, а безкінечними “паперовими засудженнями самого факту злочинів” нічого вирішити не вдасться⁴².

На противагу цим висували інші аргументи. Люгер Вольмер був одним із найактивніших прихильників збереження “твердої прихильності ненасильницьким методам”. Відповідаючи на закиди Г. Ліппельта, він зауважив, що німецьке втручання може лише призвести до загострення конфлікту, зважаючи на додаткові геополітичні мотиви. Окреслюючи негативні моменти політики втручання, він передусім називав небезпеку ремілітаризації ФРН та потенційні конфлікти з союзниками. Такі побоювання насправді були, особливо після німецької “політики визнання” югославських республік. Дещо натягнуті відносини з Францією та США до цього моменту вже встигли залагодити, а нові прояви “нормальності” ФРН могли знову порушити цю рівновагу. Ангеліка Беер, відвідавши кризовий регіон, свідчила про “неймовірну ненависть” населення Хорватії і Боснії. Вона закликала до повної блокади регіону, уникаючи введення будь яких воєнних контингентів, “бо може загинути ще більше людей”⁴³. Нейтральну позицію зайняв Йошка Фішер, назвавши вище вказані аргументи сторін мужніми, а саме обговорення – актуальним для німецької політики на Балканах. Він погоджувався з потребою колективних рішень для врегулювання ситуації на постюгославському просторі, однак вважав, що німецька роль у врегулюванні повинна бути делікатнішою⁴⁴.

Соціал-демократи, як головна опозиційна сила, найбільше критикували плани уряду Коля стосовно участі німецьких військовослужбовців у миротворчих операціях. Однак не всі діячі СДПН погоджувалися з партійною лінією. Так, 8 квітня 1992 р. із заявою виступив Норберт Ганзель, що вважав необхідним залучення бойових частин німецької армії до миротворчих акцій “глобального поліцейського ООН”⁴⁵. Попри заяву Ганзеля, в червні того ж року від імені фракції СДПН в Бундестагу виступив Ганс-Ульріх Клозе. Він зазначив, що опозиція підтримує зміни до конституції лише в разі, якщо вони міститимуть пункт про виключення бойових операцій

із переліку дозволених бундесверу акцій⁴⁶. У серпні 1992 р. заступник голови партії Гера Дайблер-Гмелін підтвердила непохитність партійної лінії, додавши, що СДПН ніколи не погодиться, щоб німецькі солдати брали участь у чомусь подібному до “Бурі в пустелі”⁴⁷. До різноголосся думок у лавах соціал-демократів додав заяву колишній міністр Егон Бар, який підтримав лінію Коля щодо участі німецьких солдат в операціях ООН, навіть у силових, “якщо це буде потрібно для встановлення миру”⁴⁸.

Напередодні оприлюднення рішення Федерального конституційного суду опозиційні сили виявились не готовими до одностайних рішень. 12 липня 1994 р. суд прийняв рішення, що “текст конституції не містить обмежень на використання німецьких збройних сил у миротворчих операціях, що відбуваються на підставі мандатів ООН”⁴⁹. Приймаючи рішення про спрямування миротворчого контингенту в зону конфлікту, уряд був зобов’язаний заручитись підтримкою простої більшості депутатів німецького парламенту. Відтак судовий вердикт підтвердив легітимність участі бундесверу в операціях за національними і союзницькими межами. Було впорядковано конституційно-правову базу, що регламентувала військову присутність ФРН у кризових регіонах. Російський дослідник В. Шагалов, характеризуючи цю подію, підкреслив, що прийняте рішення “означало подолання важкого морально-психологічного і конституційно-правового бар’єру, що обмежував відновлення в повній мірі стану “нормальності” німецької держави”⁵⁰.

Іншою базою для розширення участі Німеччини в миротворчих операціях стала “Біла книга з питань оборони Німеччини”, опублікована в червні 1994 р. Повторюючи більшість тез “Оборонних директив” про вірність союзам, захист громадян, рівноправне становище у міжнародних структурах, документ виділяв чотири найважливіших завдання, що стояли перед збройними силами ФРН:

- колективна оборона в межах Західноєвропейського Союзу та НАТО;
- співпраця і солідарність із позиціями членів Організації північноатлантичного договору;

- створення “сил швидкого реагування” числом 50 тисяч осіб для виконання миротворчих місій;
- спільне управління кризовими ситуаціями, що виникатимуть на кордонах НАТО⁵¹.

Автори “Білої книги” вказали на необхідність активної участі бундесверу в операціях, метою яких є забезпечення миру. Це, на їх думку, мало сприяти виконанню “союзницьких зобов’язань перед партнерами в НАТО і логічним продовженням наших зусиль із збереження миру на європейському континенті”⁵². Основною ж метою німецької політики у сфері безпеки було оголошено “забезпечення розробки й реалізації механізмів попередження, локалізації і врегулювання конфліктів” через систему колективної оборони, тобто створення ефективного кризового менеджменту. “Німеччина в силу своїх інтересів та зобов’язань підлягає всьому спектру ризиків. Тож необхідно розробити інструменти запобігання конфліктів. При цьому слід враховувати весь комплекс політичних, економічних і військових заходів, необхідних для запобігання насильству, його обмеженню і припиненню”⁵³.

Перемога правлячої коаліції на виборах 1994 р. забезпечила просування нових конституційних поправок та обумовила участь ФРН у міжнародних операціях на території колишньої Югославії. Відтак, коли виникла небезпека для миротворчих контингентів ООН у Боснії, парламент ФРН 21 грудня 1994 р. прийняв постанову, в котрій зголошувався надати ООН будь-яку допомогу, якщо виникне потреба евакуювати миротворців. Ця постанова фактично пере підпорядковувала вже існуючі частини бундесверу в регіоні командуванню НАТО. Крім того, Бундестаг пропонував надіслати 1500 бійців “сил швидкого реагування” в разі виникнення екстремальної ситуації⁵⁴.

Остання пропозиція викликала значне обурення в рядах “зелених”. Понад третина фракції виступала категорично проти такого рішення, мотивуючи його традиційними пацифістськими переконаннями. Й. Фішеру вдалось виробити спільну партійну позицію з цього питання: партія голосуватиме проти відправки солдат до моменту завершення конфлікту, сприятиме збільшенню фінансової, гуманітарної допомоги і дозволить брати участь у місії ООН медикам та саперам⁵⁵.

30 червня 1995 р. парламентарі підтримали пропозицію уряду про участь ФРН у силах швидкого реагування, що формувались на базі контингентів ООН і НАТО на Балканах. 386 парламентаріїв проголосували за цей законопроект, 258 – проти, а 11 утримались. Законопроект підтримала і невелика група соціал-демократів на чолі з колишнім представником партії в комітеті закордонних справ Карстеном Вейгтом. Такий крок продемонстрував кризу в рядах соціал-демократів. Рудольф Шарпінг (СДПН) так характеризував історичні небезпеки цього кроку уряду Г. Коля: “Федеративний уряд просувається на особливо складну ділянку, чим порушує накладені на нас в попередні десятиліття межі. В Югославії німецьких солдатів не повинні сприймати як спогад про жахи Другої світової війни, бо це несе небезпеку і їм самим”⁵⁶. Представник фракції висловився, що соціал-демократи не блокуватимуть прийняття рішення про відправку миротворчих контингентів за умови появи в постанові обов’язкового пункту: військовослужбовці, яких направлятимуть до зони конфлікту, обов’язково мають робити це добровільно і не будуть призовниками⁵⁷. На внутрішньопартійній конференції за таку пропозицію проголосували 45 делегатів, 35 – проти⁵⁸. Після недовгих дебатів урядовий законопроект підтримали “зелені”.

Посилив позиції прихильників повноцінної участі в міжнародній операції під егідою ООН інцидент у Сребрениці (5–25 липня 1995 р.). Геноцид викликав гостру дискусію в німецькому суспільстві і зачепив, навіть, найбільш пацифістську силу – “зелених». Частина провідних діячів цієї політичної сили виступали за участь міжнародної спільноти (зокрема й ФРН) у силових ініціативах Об’єднаних Націй. Так, Губерт Кляйнерт порівняв невтручання у “югославські справи” з реакцією Великобританії та Франції на події 1936 р., коли Гітлер зайняв Рейнську демілітаризовану зону. Він також підкреслював, що: “суспільство повинно зрозуміти різницю між учасниками протиборства і не ставити агресора і жертву на одні шальки, забороняючи останній захищатись лише через приналежність до нації, з якою асоціюються наші помилки у минулому”⁵⁹. В серпні 1995 р. Й. Фішер оприлюднив відкритий лист, значною мірою визначальний для формування

зовнішньополітичного курсу партії. Він закликав до посилення сил німецького контингенту і надання йому прав використовувати зброю, “включаючи повітряну і наземну оборону Захисних Зон ООН”⁶⁰. “Партія, – зазначає Фішер, – має відійти від абсолютного пацифізму”. Зміну в ставленні до конфлікту яскраво демонструє і міжфракційна заява від 15 липня 1995 р., яку підписали А. Дуве (СДПН), К. Шварц-Шиллінг (ХДС), М. Бек (“Союз90/Зелені”), Б. Грат (ВДП). Функціонери зазначили, що не можуть миритись із ситуацією в Югославії – “з поверненням фашизму і новою війною в Європі”⁶¹. Ці політики закликали до встановлення міцного миру під егідою міжнародної спільноти і активної участі в цьому процесі ФРН.

6 липня 1995 р. Бундестаг абсолютною більшістю голосів схвалив приєднання німецьких військовослужбовців до міжнародної миротворчої місії. Німецький контингент було вирішено розмістити поза межами Боснії, в Хорватії, щоб уникнути можливих провокацій з боку Мусульмансько-хорватської федерації і Республіки Сербської. Коментуючи результати голосування, канцлер Г. Коль висловив впевненість в успіхах нової німецької політики: “Ми всі відчуваємо, що це особливий день. Це рішення знаменує особливу віху в житті нашого народу. Воно націлене на далеке майбутнє”⁶².

Отже, ухвалене рішення увінчало прагнення німецького уряду до розширення політико-дипломатичного і силового інструментарію зовнішньої політики ФРН, дозволяло більш активно брати участь у миротворчих зусиллях міжнародної спільноти. Важливим підсумком діяльності німецької дипломатії стало формування нового зовнішньополітичного образу ФРН, кристалізації громадської оцінки міжнародних обов’язків країни щодо забезпечення як регіональної, так і міжнародної безпеки. Найважливішим результатом політичних дебатів стало подолання внутрішніх німецьких протиріч щодо статусу бундесверу та його участі в міжнародних оборонних структурах. Участь німецьких військовослужбовців в операціях Організації Північноатлантичного договору і Організації Об’єднаних Націй на території колишньої Югославії сприяли емансипації німецьких збройних сил, зростанню міжнародного авторитету ФРН, подоланню негативних моральних і

психологічних комплексів, успадкованих після падіння нацизму. Новий статус бундесверу зміцнив довіру союзників до ФРН як рівнозначного партнера в питаннях гарантування стабільності в світі, що пізніше проявилось в цілому ряді міжнародних операцій (в Боснії з 1995 р., Косово з 1999 р., Афганістан з 2002 р, Лівані в 2006 р. та інших).

Примітки:

¹ Baumann R., Helmann G. Germany and the use of military Force: Total War, The Culture of Restraint And The Quest For Normality/ R. Baumann, G. Helmann // German Politics. – Frankfurt, 2001. – V. 10 – No 1. – P. 61–82. ; Fisher M. Germans on Bosnia Patrol? / M. Fisher// Intern. Herald Tribune. – 1993, April. – P. 3-4; Broun M. German Parliament and international Peace-keeping./M. Broun. – N. Y.: Routledge, 2004. –243 p.; Шагалов В. А. Роль Германии в урегулировании конфликта в Боснии и Герцеговине в 1992–1995 гг. /В. А. Шагалов// Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – 2008. – Т. 150. – кн. 7. – С. 284–296.; Кондратюк С. “Нормалізація” німецької зовнішньої політики // Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. – К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, 2002. – Вип. №19. – С.62-72.

² Pflüger T. Die Modernisierung der neuen Bundeswehr in Kontext des Jugoslawienkrieges /G. Brücher. – Der Jugoslawienkrieg - Eine Zwischenbilanz Analysen über eine Republik im raschen Wandel – Münster, 2001. – S. 31-63. ; Steinkamm A. A Völkerrecht, Humanitäre Intervention und Legitimation des Bundeswehr-Einsatzes / A. Steinkamm// Suedosteuropa – 2000. – No 49. – S. 229-258.

³ Biermann R. Deutsche Konfliktbewältigung auf dem Balkan. Erfahrungen und Lehren aus dem Einsatz. /R. Biermann - Baden Baden: Nomos, 2002. – 306 s.

⁴ Verteidigungspolitische Richtlinien – Berlin, 1992. – S.4-5.

⁵ Secret Doctrine Denied // TAZ – 6 Feb. 1992. – S.12.

⁶ Möllemann D. Überholte Denkweise [Електронний ресурс] //Der Spiegel 9/1992 – Електронні дані. – Дата доступу: 02.11.2007.– Режим доступу – <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13681153.html>

⁷ Stoltenberg on New Bundeswehr Missions, Policy // Soldan und Technik – 1 Jan 1992. – S. 9-12.

⁸ Stenografisches Protokol der 101. Sitzung des 12. Deutschen Bundestages am 22.07.1992 – Berlin, 1995 – S. 97–98.

⁹ Garton A. Im Namen Europas. Deutschland und der geteilte Kontinent. / A. Garton. – München, 1993. – S.90-92.

¹⁰ Kohl on Further Troop Cuts, UN Peacekeeping // DPA – 6 Feb 1993. – S. 41-43.

¹¹ Carsten G., Eiserman D. Die westliche Politik und der Kroatien Krieg 1991-1992. / G. Carsten, D. Eiserman // Südosteuropa – 1994. – 43. Jhg. – S. 56.

¹² Rede von Klaus Kinkel vor dem deutschen Bundestag, Parlamentssprotokolle 12/101 // Frankfurter Rundschau – 23.7.1992. – S. 5.

¹³ Melčić D. Der Jugoslawien-Krieg: Handbuch zu Vorgeschichte, Verlauf und Konsequenzen / D Melčić. – Wiesbaden: VS Verlag, 2007. – S. 518.

¹⁴ Kinkel K. Verantwortung, Realismus, Zukunftssicherung. Deutsche Außenpolitik in einer sich neu ordnenden Welt. /K. Kinkel // Frankfurter Allgemeine Zeitung – 19.03.1993. – S. 7.

¹⁵ Lantis J. Strategic dilemmas and the evolution of German foreign policy since unification / J. Lantis – Greenwood Publishing Group, 2002. – S. 77.

¹⁶ SPD Fails to Split Coalition on Security Issues // Frankfurter Allgemeine Zeitung – 23 Jul 1992. – P. 3.

¹⁷ Cziomer. E. Polityka zagraniczna Niemiec. Kontynuacja i zmiana po zjednoczeniu ze szczególnym uwzględnieniem polityki europejskiej i transatlantyckiej / E. Cziomer. – Warszawa : Fundacja promocji wiedzy o polityce, 2005 – S. 307.

¹⁸ Engholm Rejects Vorgeschlagenen Änderung auf Bundeswehr Rolle // DPA – 13 Januar 1993. – S.158.

¹⁹ Naumann K. Die Bundeswehr in einer Welt im Umbruch . / K. Naumann – Berlin: Siedler, 1994 – S. 301.

²⁰ Ghali B. B. Friedenserhaltung durch die VN; eine neue Chance für Weltfrieden. / B.B. Ghali // Europa-Archiv – 1993. – No 5. – S. 501-502.

²¹ Ghali B. B. – S. 503.

²² Paulsen T. Die Jugoslawienpolitik der USA 1989–1994: begrenztes Engagement und Konfliktdynamik /T. Paulsen – Baden-Baden, 1995. –S. 244.

²³ Calls for FRG Contribution to UN // Handelsblatt Dusseldorf – 12 Januar 1993, - P. 2.

²⁴ Ibidem – P.4.

²⁵ Rudolf A. Deutsche Interessen - Interessen Deutschlands: Ein Beitrag zur Diskussion über die deutsche Außenpolitik. – /Niedhart G., Juncker D., Richter M. (Hrsg.) Deutschland in Europa. Nationale Interessen und Internationale Ordnung im 20. Jahrhundert – Mannheim: Palatium-Verlag, 1997. – S. 75-82.

²⁶ Craig R. Whitney. „Kohl and Partners Agree on German Peacekeeping Proposal. //R.Craig //New York Times – 14 January 1993. – P. A4.

²⁷ Rosenfeld M. Deutschlands und Frankreichs Jugoslawienpolitik im Rahmen der europäischen Gemeinschaft 1991-1993/ M. Rosenfeld // Südosteuropa – 1993. – Vol. 42. – Nr. 9. – S. 621-653.

²⁸ Ferraries L. Die guten Deutschen und ihr Sonderweg. Die neue Gesellschaft //L. Ferraries// Frankfurter Hefte. – 1993. – No 7. – S. 19.

²⁹ Engholm Rejects Vorgeschlagenen Änderung auf Bundeswehr Rolle – S.158.

³⁰ Brey T. Bonn und Belgrad. Die Beziehungen der Bundesrepublik Deutschland und Jugoslawien seit dem Zweiten Weltkrieg / T. Brey// Ost-europa – 1997– S. 632-644.

³¹ Borkenhagen F. Aussenpolitische Interessen der Bundeswehr / F. Borkenhagen. –Bonn, 1997 – S. 212.

³² SPD Criticizes Compromise // DPA – 25 Mar. 1993. – S. 11.

³³ Rühle Says Pilots to Retain AWACS Role Over Bosnia // DPA – 20 Jan. 1993. – S. 34-35.

³⁴ Government Cedes AWACS Issue to Court Review // Der Spiegel – 29 Mar. 1993. – S. 18-23.

³⁵ Ibidem – S. 20

³⁶ Ibidem – S. 21.

³⁷ Government Expresses Relief at Karlsruhe AWACS Decision: SPD Warns Against ‘Carte Blanche // The Week (New York: German Information Center) – 16 April 1993. – P. 17 – 18.

³⁸ Bundestag Approves Somali. Mission for German Armed Forces // The Week (New York: German Information Center) – 23 April 1993. – P. 1.

³⁹ „Es geht um das Wie einer Intervention“. Interview mit Claudia Roth // Die Tageszeitung – 19.8.1992. – S. 2-3.

⁴⁰ Markovits A., Reich S. Das deutsche Dilemma. Die Berliner Republik zwischen Macht und Machtverzicht./A. Markovits, S.Reich. – Berlin, 1998. – S. 297.

⁴¹ Beck M. Entsetzen über die Verdrängungsleistung //M. Beck // Die Tageszeitung – 08.03.1993. – S. 4.

⁴² Rens T. Interview mit Helmut Lippelt / Tobias Rens // Der Spiegel – 24.8.1992. – №. 32 — S. 33f.

⁴³ Fücks R. Und ich begehre, nicht schuld daran zu sein..., / R. Fücks // Die Tageszeitung – 06.02.1993. – S.14.

⁴⁴ Fücks R. Friedrich Wilhelm Graefe zu Baringdorf Humanitäre Intervention in Bosnien! / R. Fücks // Die Tageszeitung – 05.01.1993. – S. 1, 12.

⁴⁵ Parteien inspizieren UN-Missionen, Eurokorps // Frankfurter Allgemeine Zeitung – 11 June 1992, – S. 1-2.

⁴⁶ SPD droht Anzug über Einsätze der Bundeswehr // Süddeutsche Zeitung – 11-12 Juli 1992. – S. 147

⁴⁷ Offizielle SPD Lehnt UN-Kampfeinsätze Rolle //Berliner Zeitung – 10 August, 1992. – S. 5.

⁴⁸ Egon Bahr die Mission unter UN-Schirmherrschaft fördert // Süd-deutsche Zeitung – 25 Juli 1992. – S. 6.

⁴⁹ Urteil des Bundesverfassungsgerichts zum Auslandseinsatz der Bundeswehr vom 12 Juli 1994 // Auswariges Amt Dokumente 1949 – 1994. – Bonn,1994/ – S. 1070-1080.

⁵⁰ Шагалов В. Роль Германии в урегулировании конфликта в Боснии и Герцеговине в 1992 – 1995 гг.– С. 291.

⁵¹ Weifibuch 1994 zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Lage und Zukunft der Bundeswehr.– Bonn, 1994.– S. 25

⁵² Weifibuch 1994 zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Lage und Zukunft der Bundeswehr.– S. 106

⁵³ Kinkel K. Konsequenzen aus dem Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 12. Juli 1994. Erklärung der Bundesregierung /K. Kinkel // Presse- und Informationsamt der Bundesregierung. Bulletin. – 26. Juli 1994. – Nr. 70. – S.658–659.

⁵⁴ Rüdiger M. Bundeswehr auf dem Balkan. Hilfseinsatz mit starker Rueckendeckung. /M. Rüdiger // Loyal: das deutsche Wehrmagazin – 1995.– No 9. – S. 4-8.

⁵⁵ 20 Jahre Bündnis 90/Die Grünen in Detmold. Eine (kleine) Documentation. [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Дата доступу: 07.11.2007. – Режим доступу – <http://www.gruene-detmold.de/20-Jahre-GRUNE-Detmold.pdf>

⁵⁶ Meier V. Jugoslawiens Erben: Die neuen Staaten und die Politik des Westens./ V. Meier. – München, 2001. – S. 167.

⁵⁷ Sozialdemokratischer Pressedienst – Juli 1995. – 46. Jahrg – S.401.

⁵⁸ Schröppel C. Deutsche Truppen auf dem Balkan. Friedensdienst oder Militarismus ? /C. Schröppel // Aus Socialismus von unten (erste Serie)– März, 1995.– № 3 – S. 10-14.

⁵⁹ Baltissen G. Neue Karte für Bosnien Kroatischer Erfolg stellt Teilungsplan in Frage / G. Baltissen // Die Tageszeitung – 15.9.1995 . – S. 1,4.

⁶⁰ Fischer J. Die Katastrophe in Bosnien und die Konsequenzen für unsere Partei Bündnis 90[Електронний ресурс] /J.Fischer / Die Grünen - – Електронні дані. – Дата доступу: 07.11.2007. – Режим доступу – <http://www.oeko-net.de/kommune/briefe/kom201.htm>

⁶¹ Zeilen K. Wo sind die Männer von Srebrenica geblieben? // Die Tageszeitung – 15.07.1995. – S.1.

⁶² Stenografisches Protokoll der 76. Sitzung des 13. Deutschen Bundestages am 6.12.1995 – Berlin – 1995. – Nr 11.– S.6634.

Ievgen Pelekh

Political discussion of FRG's military forces participation in peace keeping actions which took place on the territory of former SFRY (1992 -1995)

The article reveals the Role of Germany in conflict resolving in SFRY. Also it analyses position of German political parties towards participation of FRG's military forces in international peacekeeping actions which tools place on the territory of former Yugoslavia.

Keywords: *Germany, ethnic conflict, foreign policy, political settlement.*

Надійшла до редколегії 28.10.2010.